

fantastică care cântă singură după ce arcușul s-a spart și violonistul a murit” (p. 119) ș.a. Dar, dincolo chiar de moda vremii, care favoriza autenticismul în detrimentul oricărei delicateți sufletești față de intimi, sună totuși lăncinant unele fraze ale poetului, care, pe de o parte, își vrea iubita perpetuu credincioasă, chiar și după ani de despărțire fizică între ei (de altfel, deși Fondane a avut numeroase relații după plecarea în Franța, se poate bănuși că a ales-o ca soție pe Geneviève tocmai pentru că era imaculată, ceea ce corespundea simțului său posesiv absolut), iar pe de altă parte nu contenea să o avertizeze pe Mărior, metaforic sau explicit, asupra faptului că el însuși nu îi aparținea complet, nici în prezent și măcar în trecutul idealizat al relației: „Ce vrei să fac dacă nu te poate nimeni înlocui? Înțelege? Nimeni – și e așa de absurd și e așa de delicios!” (p. 69), „Și-n nopțile când, cu trupul aprins și imaginația descusută, mă chinuiesc dansuri de trupuri – când petrec cu mintea un șir de femei cari m-au ispitit, nu îndrăznesc nici atunci să te visez pe tine, să te pun în capul lor, tu care mi-ai dat totuși fericirea trupului cea mai perfectă” (p. 96); „Aș fi putut deja întâlni aventura nouă care-mi trebuiește, ca o panică, ca un incendiu. [...] Ce-aș mai putea să-ți dau, de vreme ce ți-am dat tot – tot – în afară, firește – de speranța că a mai rămas ceva în mine neutilizat, că mai sunt mine în carnea mea cari vor exploda totuși, nu se știe când, nu se știe unde, și sub ce mână” (p. 127), „M-ai făcut, vreme de cinci ani de zile, să nu simt că eram dintr-o rasă superioară celei de la Nistru până la Tisa. [...] Tu știi la câte chemări am rezistat; la câte sirene m-am împotrivit: și știi că neplecarea mea la Paris, timp de patru ani, am botezat-o slăbiciune de voință, când era de fapt, slăbiciune de sentiment” (p. 93). În contrapartidă cu visurile de glorie literară, într-o scrisoare de la 18 ani către un amic redă în cheie autoironică o întâlnire estivală cu actrița Marioara Ventura: „Se zice însă – *dicitur* – că la rostirea numelui de Fundoianu, apele mării au vuetat, publicul de pe stradă au mers, cei cari se aflau cu berile spre gură... au băut, un câne care se afla pe drum s-a slobozit și – o, tempora – un copil care se afla în ceartă cu-n părinte pleș a desfășurat o limbă lungă, lungă, îngrozitor de lungă” (p. 153). Scrisorile către prieteni dezvăluie un scriitor pe deplin conștient de calitățile sale, chiar cu unele complexe de superioritate.

Eliberat prin exil de „provincia incurabilă” (p. 166), poetul își cultivă neantul interior de „evreu rătăcitor” și caută să-l consume integral prin scris, spre a găsi „câțiva pumni de apă proaspătă” (p. 170) dincolo de el. Se declară apatrid și se supără când criticii francezi îl tratează drept scriitor român, în disputa cu Ilarie Voronca pe marginea precedentei asupra titlului poemului *Ulise*. Existențialismul devine în cazul lui nu doar o poetică și o filosofie, ci un destin încheiat tragic și deschis valorificării postume integrale, în care este cuprinsă și această incitantă corespondență, o probă în plus pentru libertatea de spirit cu care s-a mișcat mereu în lume scriitorul B. Fundoianu.

Astrid Cambose

Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași, România
(astrid.iași@yahoo.com)

RADU MĂRZA, *Călători și pacienți români la Karlsbad. O istorie culturală a mersului la băi pe la 1900*, Iași, Editura Polirom, 2022, 512 p.

Scopurile călătoriilor, ca „locuri ale memoriei” (termen lansat de Pierre Nora și preluat de istoriografia europeană și americană), sunt diverse și își au începuturile cu 200 000 sau, după alți cercetători, chiar cu 300 000 de ani în urmă. De la îmbunătățirea

condițiilor de trai la salvarea din fața evenimentelor climatice amenințătoare, apoi la cucerirea și exploatarea resurselor, migrațiile își restrâng dimensiunile, societatea modernă adăugând o nouă caracteristică a voiajurilor, cea în scop vindecător, medical. Deplasările „de plăcere”, exploratorii, se combină, uneori, cu cele fortuite, de ameliorare a sănătății. O destinație celebră în acest sens este Karlsbad-ul, stațiunea balneară din nordul Boemiei, ca o ultimă (și cea mai bună) șansă de recuperare. Printre primii români care o menționează este Gheorghe Asachi, el notând cu acuratețe programul pacienților, care începea la 5 dimineața și se încheia la 9 seara, ziua petrecându-se între administrarea apelor binefăcătoare, plimbări pe alei sau prin pădurile apropiate, socializare în chioșcuri, grădini și cafenele, în acompaniamentul muzicii orchestrale. Seria celor care-și descriu pășaniile prin țări străine o deschide stolnicul Constantin Cantacuzino, care face o călătorie la 1667, de la Constantinopol la Veneția și Padova. Printre primii români ajunși la băi, și a căror experiență este documentată, se numără clucerul Știrbei, boier tânăr, de numai 30 de ani, care bea „patruzeci de porțioane de doftorii”, aduse – unele – de la Lipsca. Recuperarea experienței sale o face Nicolae Iorga, din corespondența bolnavului căruia cura de „zeamă de lamâie” recomandată de doctorul curant se pare că nu-i mai ajută. Salvarea se află departe, așa încât este timpul să meargă la băi. Pe drum, boierul, ca unul care nu cunoștea limba (o rupea, puțin, pe italienește), e înșelat la bani de călăuză, dar ajunge, după popasuri în Timișoara, Viena, Praga și, în sfârșit, la „Carălspat”. Bolnavul merge „la fântână”, face „șpațiri” prin grădini, ascultă muzica care răsună de peste tot. Este încântat de ceilalți călători-pacienți și de atmosferă, notând: „așa trai n-am găsit de când sunt!”. Tratamentul dă rezultate, deoarece comunica într-una din epistole: „beau apă și petrec cu mila Maicei Precestei foarte bine”. Alături de „prințipi și prințese”, își depășește și bariera lingvistică, mai mult cu ajutorul tâlmaciului. Călătorește, apoi, la Pymont, unde apele binefăcătoare sunt „și de băut, și de scădat”. De acasă, veștile sunt îngrijorătoare: soția, Catinca, preocupată de slăbiciunea la inimă a soțului – ceva mai „îndreptat” totuși –, se îmbolnăvește și ea. Pe drumul de întoarcere, bolnavul, obosit de compania capetelor încoronate și de jocul de cărți, se oprește și la Fued, stațiune de băi ungurească, deși e așteptat cu nerăbdare la Cepturoaia de soție. „Călătoria” pământească a lui Barbu Știrbei se încheie în august 1812, el găsindu-și liniștea eternă în curtea Bisericii Sfânta Troiță din Craiova.

Volumul universitarului clujean Radu Mârza vine în continuarea preocupărilor sale privitoare la identități culturale și istorice europene (este și un pasionat colecționar de cărți poștale vechi), prima carte despre voiajurile românilor apărând în 2020, cu titlul *Călători români privind pe ferestra trenului. O încercare de istorie culturală (1830–1930)*. Atras de cosmopolitismul celebrei stațiuni, autorul încearcă să recupereze, cu multă acribie, urmele românilor, beneficiari temporari ai celor mai bune tratamente balneare din epocă. Se poate face o întreagă radiografie a societății „karlsbadiene”, de la cei mai modești reprezentanți ai burgheziei, la oameni politici importanți, domnitori și principii. Organizat în opt capitole, însoțite de o atrăgătoare iconografie (hărți, cărți poștale din colecția autorului, fotografii), volumul se deschide cu o motivație a autorului, privitoare la subiectul abordat. Intrat în posesia unei broșuri, *Karlsbad de odinioară și acum*, scrisă de doi medici și publicată inclusiv în limba română în 1907, cercetătorul se simte provocat să inventarieze deplasările românilor în stațiune. În introducere, „Cel dintâi loc de cură din lume”, autorul precizează că i-ar fi fost imposibil să facă o „statistică precisă” a numărului de vizitatori români. Perioada avută în vedere este prima jumătate a secolului trecut (din jurul anului 1900 până la finele perioadei interbelice), închiderea accesului în Karlsbad având loc odată cu instaurarea Cortinei de Fier.

Reconstituirea se face cronologic, mergând până la scriitorul și jurnalistul Demostene Botez, care „visa la zborul cu avionul de la București la Karlsbad”. În capitolul I se acordă spațiu istoriei stațiunii, de la legende la atestarea documentară din secolele XIII–XIV, cu precizarea că apele vindecătoare erau cunoscute și folosite, probabil, din preistorie. În capitolul al II-lea, sunt consemnați medicii români ajunși pe meleagurile Boemiei. Medicul M. Căhănescu face o listă de 160 de medici prezenți în stațiune, dintre care 4 români. Despre vizitatorii români ai curelor binefăcătoare se poate afla din capitolul al III-lea. Istoricul Petre V. Haneș extrage din arhivele orașului lista vizitatorilor. Printre cei mai cunoscuți sunt I.C. Brătianu și familia, A.D. Xenopol, Alexandru Vaida-Voevod, George Coșbuc, I.L. Caragiale, Constantin Argetoianu, Ioan Lupaș, Octavian Goga, frații Lapedatu, Demostene Botez. Următorul capitol, *Capitala de vară a Europei*, îi prilejuiește autorului o incursiune în preocupările de politică internațională a personalităților aflate la băi. Printre acestea, multe capete încoronate: regele August al II-lea al Poloniei, țarul Petru cel Mare, Wilhelm I al Prusiei, împăratul Francisc Iosif al Austriei, Regina Maria a României. Despre „politica românească la Karlsbad” se face referire în capitolul al V-lea. Ziarele bucureștene își trimiteau corespondenții de presă în celebra stațiune; diversele întâlniri fiind, cumva, mai la adăpost de privirile scrutătoare ale publicului. Mondenitățile se desfășurau sub semnul concertelor de muzică clasică sau de jazz și charleston și al dîneurilor de gală, așa cum sunt ele prezentate în capitolul al VI-lea din volum. Autorul dedică un segment din carte considerațiilor de ordin economic asupra acestor vilegiaturi de plăcere și balneare. Dezvoltarea stațiunii înregistrează o nouă etapă prin îmbutelierea apelor minerale, care ajung și în magazinele din România. Prețurile vor crește, însă, după 1918, limitând astfel numărul celor care își puteau permite o cură. Distanța mare și posibilitățile de transport sunt analizate în era dinaintea dezvoltării „drumului de fier” și după. Pentru călătorii români din Transilvania sau Bucovina era mai ușor de ajuns în stațiunea boemiană. Demostene Botez descrie cu talent lunga călătorie de la București la Karlsbad.

După o documentare admirabilă, cercetătorul Radu Mârza reușește să reconstruiască felia de viață românească din cunoscuta stațiune balneară. Mai mult decât atât, radiografiază cu mare atenție toate segmentele dezvoltării acesteia, istorică, economică ori culturală. Cartea sa dovedește, încă o dată, dacă era cazul, că românii sunt foarte integrați și conectați cu Europa, mai cu seamă prin intermediul călătoriilor pe care le întreprind și din care aduc informații necesare sincronizării cu mai îndepărtatul Apus.

Nicoleta Borcea
Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”,
Academia Română, Filiala Iași, România
(nikolet14@gmail.com)

PATRICK JOYCE, *Remembering Peasants. A Personal History of a Vanished World*, Milton Keynes, Allen Lane, Penguin Random House, 2024, 384 p.

În ciuda evidențelor demografice și a locului foarte important pe care-l ocupă lumea rurală pe Glob, studiile despre țărani (engl. *Peasant studies*) au devenit foarte târziu un domeniu autohton de studiu științific. Abia când începe diminuarea simțitoare a ponderii ocupate de această categorie socială în economia și demografia mondială, și anume în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, analize interdisciplinare asupra ruralității profunde ajung să anime antropologia, economia socială sau istoria agrară. Cartea lui Patrick Joyce